

บทที่ 8

บทสรุปและข้อเสนอแนะในการวิจัย

ผลงานวิจัยในบทนี้เป็นบทสรุปซึ่งเป็นการสรุปรวบยอดแนวความคิดทั้งหมดของงานวิจัยรวมถึงข้อจำกัดในการวิจัย และข้อเสนอแนะของผลงานวิจัยทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นข้อเสนอแนะของนักวิชาการ และข้อเสนอแนะของผู้วิจัยเอง โดยจะนำมาเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างของแนวคิดและวิธีการระหว่างโรงเรียนหมู่บ้านเด็กกับโรงเรียนถาวรวิทยา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

บทสรุป

บทสุดท้ายของงานวิจัยเรื่องปรัชญาการศึกษากับประชาธิปไตย ในส่วนของการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างโรงเรียนหมู่บ้านเด็กกับโรงเรียนถาวรวิทยาที่ผ่านมา นั้น สามารถสรุปเนื้อหาทั้งหมดเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ทฤษฎีและแนวความคิด

ทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัยเรื่องนี้ก็คือ “ทฤษฎีการเรียนรู้ทางการเมือง” ซึ่งผลการวิจัยพบว่าตัวการที่มีผลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองที่สำคัญมีดังนี้

1.1) ครอบครัวยุคใหม่

ในส่วนของตัวการด้านครอบครัวยุคใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางการเมืองนี้ เป็นข้อจำกัดของผู้วิจัยเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากผู้วิจัยไม่สามารถเข้าไปศึกษาข้อมูลในส่วนนี้ได้ สาเหตุก็เพราะว่า

- ในส่วนของโรงเรียนถาวรวิทยานั้น จำนวนนักเรียนมีจำนวนมากเกินกว่าที่จะศึกษาได้หมด

- ข้อมูลพื้นฐานทางครอบครัวยุคใหม่ของเด็กโรงเรียนหมู่บ้านเด็กส่วนใหญ่เป็นความลับที่ไม่สามารถเปิดเผยได้

ดังนั้นข้อมูลในส่วนนี้จึงยากแก่การศึกษา แต่ถ้าจะอนุมานกับสังคมปัจจุบันและมองโดยภาพรวมแล้วจะพบว่าครอบครัวยุคใหม่ในสังคมปัจจุบันไม่สามารถให้การเรียนรู้กับเด็กได้ดีกว่าครอบครัวยุคเก่า เนื่องจากว่าบิดามารดาส่วนใหญ่ต่างก็ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ จึงไม่มีเวลาเพียงพอที่จะมาให้ความรู้แก่ลูกหลานได้ ดังนั้นหน้าที่ของการเรียนรู้ทั้งหมดจึงตกอยู่กับโรงเรียน

1.2) โรงเรียน

โรงเรียนในปัจจุบันส่วนใหญ่จะให้การเรียนรู้ทางการเมืองกับเด็กนักเรียนมากขึ้น เพราะถือว่าสังคมกับการเมือง หรือโรงเรียนกับการเมืองเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ออก เด็กยังต้องได้รับการพัฒนาไปในแนวทางของรูปแบบประชาธิปไตย รัฐจึงให้การเรียนรู้โดยแฝงมากับหลักสูตรการศึกษา โดยเฉพาะในวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต(สพช.) แต่ส่วนใหญ่แล้วการเรียนรู้มักจะเป็นไปในรูปแบบของทฤษฎีเท่านั้น คือรู้วาระบอบประชาธิปไตยคืออะไร มีองค์ประกอบอะไรบ้างในทางการเมือง ฯลฯ แต่ในวิถีทางปฏิบัติของนักเรียนนั้นยังถูกจำกัดอยู่พอสมควร

1.3) กลุ่มเพื่อน

การให้การเรียนรู้ของกลุ่มเพื่อนนั้นถือได้ว่ามีจำนวนน้อยมากในโรงเรียน โดยเฉพาะสำหรับเด็กระดับชั้นประถมศึกษา เพราะเด็กจะถือว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องของผู้ใหญ่ ดังนั้นเรื่องของในวัยเด็กนั้นจึงเป็นเรื่องของความสนุกสนาน การได้เล่นกับเพื่อน เป็นต้น

1.4) กลุ่มอาชีพ

การศึกษาในระดับนี้พบว่ากลุ่มอาชีพจะไม่มีผลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กเลย เพราะเด็กไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มเหล่านี้

1.5) สื่อมวลชน

สื่อมวลชนนับว่ามีบทบาทมากที่สุดที่มีผลต่อการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็ก สื่อมวลชนที่สำคัญเหล่านี้เช่น โทรทัศน์, วิทยุ และหนังสือพิมพ์ ฯลฯ โดยเฉพาะในสังคมประชาธิปไตยนั้น เสรีภาพของสื่อมวลชน สามารถที่จะสร้างความคิด และการรับรู้ของเด็กได้อย่างเสรี แต่เมื่อเปรียบเทียบทั้ง 2 โรงเรียนระหว่างโรงเรียนหมู่บ้านเด็กและโรงเรียนถาวรวิทยานั้น พบว่าเด็กนักเรียนโรงเรียนถาวรวิทยา มีเสรีภาพที่จะรับรู้ถึงสื่อต่างๆ ได้ดีกว่าโรงเรียนหมู่บ้านเด็กมาก รวมไปถึงการได้รับรู้ถึงเทคโนโลยีขั้นสูง เช่นคอมพิวเตอร์ เพราะเนื่องจากว่าเด็กส่วนใหญ่เป็นเด็กที่มีพื้นฐานทางครอบครัวดี ส่วนกรณีของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นสื่อที่ถูกจำกัดก็คือ สื่อจากโทรทัศน์ เพราะเด็กของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นส่วนใหญ่ถือว่ามี "ปม" ดังนั้นความวิตกของสื่อที่จะกล่อมเกลาลงในสิ่งที่ไม่ดีจึงมีขึ้น

2. ปรัชญาการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าในส่วนของปรัชญาการศึกษานั้นยังมีอิทธิพลอยู่ โดยเฉพาะในส่วน of โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีปรัชญาการศึกษาของตนเองอย่างชัดเจน นั่นก็คือปรัชญาแบบซัมเมอร์ฮิล ที่เน้นในส่วน of เสรีภาพที่ชัดเจน ส่วนกรณีของโรงเรียนถาวรวิทยานั้นปรัชญาการศึกษาจะดูได้จากเป้าหมายการศึกษา และหลักสูตรการศึกษาที่พยายามเน้นในส่วน of "กล้าคิด กล้าทำ" แต่ปรัชญาการศึกษาก็ไม่ชัดเจนเมื่อเปรียบกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก แต่เมื่อเปรียบเทียบแล้วปรัชญาการศึกษาทั้งสองโรงเรียนต่างก็มีเป้าหมายไปสู่ประ

ชาธิปไตยเหมือนกัน คือเป็นเพียงประชาธิปไตยในเชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่การปฏิบัติจริงนั้นยังไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ คือเด็กยังขาดเอกภาพของตนเองในการที่จะเลือกคิด เลือกทำ ในสิ่งที่ตนเองปรารถนา เป้าหมายการศึกษาจึงเป็นลักษณะของ “เป้าหมายขัดกันระหว่างวิธีการ และแนวทางปฏิบัติ” ซึ่งไม่ได้เอื้อต่อระบบประชาธิปไตยเลย ดังนั้นทางโรงเรียนควรสร้างปรัชญาให้เด่นชัดภายในโรงเรียนของตนเอง และปรัชญาหรือเป้าหมายนี้ควรจะเป็นการกำหนดด้วยตนเองไม่ใช่กำหนดโดยรัฐ เพราะชุมชนแต่ละชุมชนนั้นจะมีสภาพของชุมชนที่แตกต่างกัน ดังนั้นโรงเรียนในแต่ละชุมชนก็ย่อมที่จะมีวิธีการปรับใช้ที่แตกต่างกันในการให้การศึกษาแก่เด็ก แต่แนวทางปรัชญาของระบบการศึกษาของไทยที่ผ่านมายังเป็นระบบการศึกษาแบบสร้างเอกภาพให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ดังนั้นแนวปรัชญาที่เสรีจึงยังขาดหายไปจากระบบการศึกษาไทย

3. สภาพแวดล้อมของสถาบันการศึกษา

ในส่วนของคุณภาพแวดล้อมทางการศึกษาพบว่า สภาพแวดล้อมมีส่วนต่อการสร้างแนวความคิดและวิถีปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตย โดยเฉพาะในส่วนองวิธีการที่ทางโรงเรียนได้สร้างขึ้น เช่น วิธีการเรียนการสอนในห้องเรียนที่พยายามเน้นให้เด็กกล้าคิดกล้าแสดงออกตามวิถีทางแบบประชาธิปไตย, การเรียนแบบแบ่งกลุ่มที่พยายามสร้างให้เด็กได้ร่วมกันคิดและกล้าทำ และที่สำคัญที่สุดก็คือวิธีการในรูปแบบของ “สถานักเรียน” ที่ทางโรงเรียนได้สร้างขึ้นเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ถึงวิธีการปกครองตนเอง เป็นต้น แต่เมื่อเปรียบเทียบระหว่าง 2 โรงเรียนแล้วพบว่า กรณีของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นสภาพแวดล้อมมีความจำเป็นทั้งในส่วนของการรักษาสภาพจิตใจเด็ก(สภาพแวดล้อมแบบธรรมชาติ) และในส่วนของการสร้างแนวทางแบบประชาธิปไตยซึ่งแตกต่างกับโรงเรียนถาวรวิทยาเพราะเด็กนักเรียนของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นเด็กจะมีเสรีภาพหรือเสมอภาคเท่ากับผู้ใหญ่ ดังนั้นประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นจึงเป็นประชาธิปไตยที่เท่าเทียมกันภายใต้ระบบสถานักเรียน แต่โรงเรียนถาวรวิทยานั้น เด็กแม้จะมีบทบาทในส่วนของคุณภาพนักเรียนแต่ก็ยังตกอยู่ภายใต้การควบคุมและดูแลโดยครู

และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณกับงานวิจัยเชิงคุณภาพแล้วพบว่าแนวทางจะเป็นไปในลักษณะคล้ายคลึงกัน คือโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจะเป็นประชาธิปไตยในเชิงปฏิบัติ(วิถีการกระทำ) ส่วนโรงเรียนถาวรวิทยาจะมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยในเชิงทฤษฎี(ประชาธิปไตยจากการเรียนรู้) ซึ่งเมื่อแยกเป็นประเด็นต่างๆแล้วพบว่า

5.1) ครูผู้สอน จากการศึกษาเปรียบเทียบทำให้มองเห็นความแตกต่างของครูผู้สอนทั้งสองโรงเรียน กรณีโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นจะใช้วิธีการลดทอนอำนาจ คือครูจะต้องไม่ใช้อำนาจกับเด็ก และใช้วิธียึดเด็กเป็นศูนย์กลาง ครูไม่สามารถที่จะลงโทษเด็กได้ และครูก็ไม่ใช่เป็นเพียงแค่ครูอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเป็นทั้ง พ่อ-แม่ และพี่เลี้ยงไปในตัวด้วย แต่กรณีของโรงเรียนถาวรวิทยานั้น ครูยังมีอำนาจหลงเหลือ คือครูสามารถลงโทษเด็กได้ ครูสามารถออกคำสั่งต่อเด็กได้ซึ่งตรงกันข้ามกับโรงเรียนแบบประชาธิปไตยที่ควรเป็นลักษณะให้เด็กได้แสดง

ความคิดเห็นได้เต็มที่ ให้เด็กได้รู้ถึงการทำงานร่วมกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นจากคนหมู่มาก ดังนั้นครูจึงควรเป็นผู้ที่เปิดโอกาสเสมอ โดยการลดอำนาจของตัวเองลงเพื่อให้เด็กได้เข้าถึงและกล้าแสดงออกตามวิถีทางแบบประชาธิปไตย

5.2) นักเรียน ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนสำหรับเด็กเสมอคือ การทะเลาะ, การแบ่งพรรคแบ่งพวก โรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นถือได้ว่าเป็นโรงเรียนที่จำลองรูปแบบทางสังคม ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นเสมอก็คือ เกิดพวกมาเพี้ยซึ่งมีสมัครพรรคพวก และสามารถควบคุมผู้ที่อ่อนแอกว่าได้ หรือเกิดปัญหาการครอบงำของเด็กที่แข็งแรงกว่า โดยเฉพาะอิทธิพลพฤติกรรมของเด็กก้าวร้าวที่เข้าไปสู่เด็กที่เรียบร้อย ทำให้เด็กที่เรียบร้อยได้รับพฤติกรรมที่ก้าวร้าวนั้นๆ สิ่งเหล่านี้ต่างก็เป็นอุปสรรคต่อระบอบประชาธิปไตย เพราะอิทธิพลต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นอำนาจแบบเผด็จการ ส่วนในโรงเรียนถาวรวิทยานั้นการครอบงำจะเป็นลักษณะการใช้อำนาจเงินในการซื้อ (เนื่องจากว่าเด็กส่วนใหญ่มีฐานะดี) เช่นซื้อพรรคพวก ใครเข้ามาเป็นพวกหรือคอยรับใช้ก็จะได้รับเงินเป็นการตอบแทน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนปัญหาทางสังคมการเมืองที่ว่าสมาชิกสภาผู้แทนชกยังซื้อเสียงกัน ดังนั้นสิ่งที่สำคัญที่ต้องมีก็คือครูจะต้องเข้ามาดูแลให้ทั่วถึง และทำความเข้าใจกับเด็กให้เด็กได้รับรู้หรือตระหนักถึงปัญหาต่างๆ เหล่านี้

5.3) กระบวนการเรียนการสอน สภาพแวดล้อมที่จะเอื้อต่อระบอบประชาธิปไตยในรูปแบบของกระบวนการเรียนการสอนนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญ ปัญหาที่สำคัญในปัจจุบันก็คือการที่หลักสูตรยังถูกกำหนดโดยรัฐ ทำให้เนื้อหาต่างๆ ไม่สามารถที่จะปรับใช้ได้กับชุมชนของโรงเรียนได้ หลักสูตรทำให้เกิดการส่งเสริมระบบการแข่งขัน ใครได้รับความรู้มากก็มีโอกาสสูง การศึกษาจึงทำให้เด็กเกิดความผิดปรกติขึ้น เช่นเกิดความเครียดที่ต้องเรียนมากจนเกินไป เกิดความหยิ่งดูแคลนต่อคนที่ต่ำกว่าตน หรือเกิดความมั่นใจจนยอมรับความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นไม่ได้ เป็นต้น ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นปัญหาทางสังคมซึ่งไม่สามารถที่จะบำบัดเยียวยาได้ในทันทีทันใด ดังนั้นกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียนจึงควรที่จะลดการแข่งขัน ลดความคิดที่ว่ายิ่งเรียนสูงจะยิ่งทำให้ตนสบายขึ้น ฯลฯ

4. เสรีภาพและความยุติธรรม

โรงเรียนหมู่บ้านเด็กเป็นโรงเรียนที่เน้นถึงเสรีภาพของเด็กเป็นสำคัญ คือเด็กทุกคนมีเสรีภาพในการเลือกทำหรือไม่ทำโดยที่การกระทำนั้นจะต้องไม่ไปกระทบถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม และโดยเฉพาะเสรีภาพที่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการแสดงออกตามวิถีทางแบบประชาธิปไตยในสถานักเรียน ซึ่งทุกคนมีเสรีภาพที่เต็มที่ภายใต้บรรยากาศที่เท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กก็คือเสรีภาพกับขอบเขต(หรือความรับผิดชอบ)ที่ควรกระทำ เพราะบางครั้งการกระทำที่มีเสรีภาพของเด็กนั้นอาจเกินไปจาก

ขอบเขตที่เขาควรจะมี ซึ่งเมื่อเกินไปแล้วทางครูไม่สามารถที่จะลงโทษเด็กได้ และโทษที่มีในสภาพที่เล็กน้อยเกินกว่าที่เด็กจะกลัว ดังนั้นการกระทำความผิดจึงเกิดขึ้นเสมอสำหรับเด็ก ซึ่งทำให้โยงไปถึงความยุติธรรมในชุมชน เพราะกฎที่ออกมาจากสภา(กฎที่ออกมาจากเด็กในการลงโทษ)นั้นได้เกิดข้อแตกต่างระหว่างการกระทำผิดที่รุนแรงและการกระทำผิดที่เล็กน้อย เพราะผลที่ออกมาหลายครั้งสำหรับเด็กที่กระทำผิดอย่างรุนแรงนั้นกลับได้รับโทษน้อยกว่าเด็กที่กระทำผิดเพียงเล็กน้อยเสียอีก เพราะเด็กไม่สามารถแยกแยะถึงความแตกต่างของพฤติกรรมแต่ละครั้งได้ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ที่สำคัญของครูที่ควรจะกระตุ้นหรือกำหนดกฎเกณฑ์เฉพาะกรณีที่เป็นปัญหาสำคัญ หรือมีบทลงโทษที่ก่อให้เกิดความยุติธรรมต่อชุมชนไว้ เพราะตราบไต่ที่ความยุติธรรมไม่เกิดในชุมชน ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาในภายหลังก็คือปัญหาจากเด็กที่ไม่ได้รับความยุติธรรมนั่นเอง

ส่วนกรณีของโรงเรียนถาวรวิทยานั้น เสรีภาพและความยุติธรรมได้ถูกกำหนดโดยชัดแจ้งจากครู หรือผู้ปกครอง เด็กมีเสรีภาพเพียงแต่เลือกในสิ่งที่เขาควรเลือกเท่านั้น เช่นเลือกที่จะเข้าชมรมบางชมรม ฯลฯ เสรีภาพจึงเป็นเสรีภาพภายใต้กฎเกณฑ์หรือกฎระเบียบ ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ปัญหาทางจิตใจที่เกิดขึ้นกับเด็ก เพราะเด็กอยู่ในสภาวะที่จำเป็นต้องทำ หรือจำเป็นต้องเรียน ส่วนความยุติธรรมนั้นเด็กจะอยู่ภายใต้กระบวนการความยุติธรรมที่ทางโรงเรียนหรือครูเป็นผู้กำหนด ผลดีก็คือกระบวนการยุติธรรมที่ออกมาจากผู้ใหญ่นั้นสามารถที่จะแบ่งขอบเขตของจิตสำนึกในสิ่งที่ควรลงโทษหนักเบาได้ดีกว่าจิตสำนึกของเด็กเอง ความยุติธรรมจึงเท่าเทียมกัน แต่ข้อเสียก็คือทำให้เด็กเกรงกลัวต่ออำนาจ เพราะอำนาจตัดสินนั้นมาจากผู้ใหญ่ ดังนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุดของระบบโรงเรียนแบบประชาธิปไตยนั้นเสรีภาพและความยุติธรรมจะต้องใช้ให้เกิดความพอดี และเหมาะสมกับเหตุการณ์ โดยที่ผู้ใหญ่และเด็กจะต้องพิจารณาด้วยกันโดยหลักของเหตุผลเพื่อให้รู้ในสิ่งที่ควรและสิ่งที่ไม่ควร

5. การปกครองตนเอง

การปกครองตนเองนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญในสังคมแบบประชาธิปไตย ซึ่งต่างกับระบบเผด็จการที่การปกครองตกอยู่ภายใต้อำนาจของคนหรือกลุ่มคนเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น สถาบันการศึกษาก็เช่นกัน โรงเรียนควรเป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นในลักษณะของการปกครองตนเอง เป็นโรงเรียนชุมชน เพราะจะทำให้โรงเรียนได้รู้ถึงศักยภาพของตนเอง แต่เท่านี้ยังไม่พอเมื่อใดที่โรงเรียนได้มีปกครองตนเองแล้ว โรงเรียนก็ต้องให้เด็กได้มีส่วนในการปกครองตนเองด้วย ซึ่งระบบนี้เป็นระบบที่ทำให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยไปทั่วทุกอณูของสังคม ในส่วนของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นถือได้ว่าชัดเจนมากกว่าโรงเรียนอื่นในเรื่องนี้ เพราะทางโรงเรียนได้พยายามสร้างตนเองให้เป็นโรงเรียนชุมชนภายใต้บรรยากาศแห่งเสรีภาพและภารดรภาพ การปกครองตนเองยังได้ถูกส่งต่อไปยังเด็กในรูปของสภานักเรียน ซึ่งสามารถทำให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น หรือเหตุผลของตนเองได้อย่างเสรี แต่กรณีของโรงเรียนถาวรวิทยานั้นยังไม่

สามารถก้าวไปถึงจุดนี้ได้ครบไต่ระบบการศึกษายังเป็นของรัฐ และแม้ว่าทางโรงเรียนจะพยายามสร้างแนวความคิดให้เด็กได้มีการปกครองตนเองที่อยู่ในรูปแบบของสภานักเรียนก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ถือว่าเป็นการปกครองตนเอง เพราะการถ่ายทอดความคิดของเด็กในสภานั้นมีเพียงแค่งุ่มนักเรียนที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาทำหน้าที่เพียงไม่กี่คนเท่านั้น และความคิดที่ออกมาก็ยังต้องถูกกลั่นกรองจากครูอีกทีหนึ่ง ซึ่งปัญหานี้ไม่ใช่เป็นปัญหาที่เกิดจากการที่โรงเรียนเป็นผู้กระทำไม่ แต่เกิดขึ้นจากการที่ทางโรงเรียนไม่มีทางเลือกหรือไม่สามารถที่จะกระทำสิ่งเหล่านี้ให้ชัดเจนได้ ครบไต่ระบบของโรงเรียนยังอยู่ภายใต้อำนาจรัฐ ดังนั้นจึงควรมีแนวทางที่ยืดหยุ่นเพื่อที่จะสามารถนำโรงเรียนให้ก้าวไปสู่รูปแบบของการปกครองตนเองได้มากขึ้น

ข้อจำกัดในการวิจัย

ผลของการวิจัยที่ผ่านมาแม้ว่าจะสามารถวิเคราะห์และสรุปแนวทางทั้งหมดได้ แต่การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ก็มีข้อจำกัดในการวิจัยด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งจำแนกข้อจำกัดออกเป็นส่วนต่างๆ ได้คือ

1. ข้อจำกัดงานวิจัยในเชิงคุณภาพ งานวิจัยในส่วนนี้ก็คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิจัยเอกสาร ซึ่งมีข้อจำกัดคือ

1.1) ในส่วนของการสังเกตนั้นส่วนใหญ่จะมีปัญหากับโรงเรียนถาวรวิทยาซึ่งมีนักเรียนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องใช้วิธีการสอบถามครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมมากพอสมควร

1.2) ในส่วนของการสัมภาษณ์นั้น ส่วนใหญ่ครูจะให้ความร่วมมือดีมาก แต่ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับระดับแนวความคิดเช่นเรื่องปรัชญาหรือเป้าหมายการศึกษา จะมีก็เพียงผู้บริหารของโรงเรียนเท่านั้นที่พอจะรู้ระดับแนวความคิดได้ดีกว่า แต่ครูทั่วไปจะมีปัญหากับการให้ข้อมูลที่ไมตรงกับวัตถุประสงค์ ดังนั้นแนวความคิดส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยเป็นแนวความคิดที่หลากหลาย

1.3) ในส่วนของการวิจัยเอกสาร ผู้วิจัยจะมีปัญหาในเรื่องการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือตำราต่างประเทศ โดยเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับตัวปรัชญา ซึ่งมีความซับซ้อนต่อการศึกษา ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องอิงตำราจากภายในเป็นส่วนใหญ่

2. ข้อจำกัดงานวิจัยในเชิงปริมาณ จากการทดสอบงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้เพิ่มการทดสอบโดยการสร้างแบบสอบถามขึ้นมาเพื่อขจัดอคติ(bias) ที่อาจจะเกิดขึ้นจากการใช้การวิจัยเชิงคุณภาพแต่เพียงอย่างเดียว แต่ผลการทดสอบแบบสอบถามก็มีข้อจำกัด คือ

2.1) โรงเรียนถาวรวิทยาจะมีการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยจากทฤษฎี คือเรียนรู้จากการเรียนการสอนตามตำราเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งทำให้รู้ถึงหลักของประชาธิปไตยว่าเป็น

อย่างไร มีแนวทางไปในลักษณะใด ฯลฯ ดังนั้นการตอบคำถามในเชิงทัศนคติจึงสามารถจับหลักได้ง่ายกว่าเด็กนักเรียนโรงเรียนหมู่บ้านเด็กทำให้การวัดทัศนคติของนักเรียนในด้านนี้วิเคราะห์ออกมาได้ลำบาก

2.2) ในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กผู้วิจัยต้องใช้เวลาพอสมควรกว่าที่จะใช้แบบสอบถามได้ เพราะเด็กที่นั่นมีเสรีภาพที่จะทำหรือไม่ทำอะไรก็ได้ ดังนั้นจึงต้องใช้เวลาในการทำควมคุ้นเคยกับเด็ก จึงทำให้เวลาในการตรวจสอบในภายหลังมีน้อย

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

แนวความคิดในการแก้ไขระบบการศึกษาโดยเฉพาะในส่วนของส่งเสริมอุดมการณ์ประชาธิปไตยเข้าไปนั้น สามารถแบ่งข้อเสนอแนะได้เป็นประเด็น 2 ประเด็น คือ

1. ข้อเสนอแนะระดับทั่วไป ในส่วนนี้เป็นข้อเสนอแนะของนักวิชาการ นักค้นคว้า ที่ได้ให้ข้อเสนอหรือแนวความคิดเกี่ยวกับระดับการศึกษาที่ประชาธิปไตย ใวันๆทัศนะ ดังนี้

1.1) ประชาธิปไตยทางการศึกษาควรถูกส่งเสริมอย่างมีระบบและเปิดโอกาสอย่างเท่าเทียมกัน

การจัดการศึกษานั้นจำเป็นต้องแบ่งขอบเขตให้เล็กลง คือมีขอบเขตการศึกษาที่ชัดเจน การศึกษาต้องสนองตอบต่อประชาชนในชุมชนนั้นๆ ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การสนับสนุน การตรวจสอบในโรงเรียนที่บุตรหลานของตนศึกษาอยู่ กรณีการรวมตัวของผู้ปกครองในครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นพลังความคิดความสามารถ และการเห็นคุณค่าของระบบการศึกษาอย่างแท้จริง¹

ส่วนการส่งเสริมประชาธิปไตยก็ต้องส่งเสริมที่รากฐานคือสร้างรากฐานให้แข็งแกร่งด้วยการศึกษา ตั้งแต่ระดับประถม,มัธยม และอุดมศึกษาตามลำดับ² โดยโรงเรียนควรมีมาตรการส่งเสริมประชาธิปไตย...โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่องพร้อมกันทุกจุด ทั้งการจัดองค์กรบริหาร การจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมนอกห้องเรียน และการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย³ และการศึกษาจะต้องเป็นการเปิดโอกาสอย่างเท่าเทียมกัน ดังที่อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวไว้ว่า “ควรให้โอกาส

¹ สมพงษ์ จิตระดับ, “เด็ก ม. 1 ไม่ต้องสอบ หลักการหรือผลประโยชน์,” มติชน (5 มีนาคม 2537): 20

² ไพรัตน์ แยมโกสม, “กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน,” สยามรัฐ (9 สิงหาคม 2537): 12

³ ธเนศ ชำเกิด, “แนวทางพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน,” สยามรัฐ (12 กรกฎาคม 2535): 3

ทางการศึกษาแก่ลูกคนหาปลาเท่าเทียมกันกับลูกนายพล” คือทุกคนต้องมีโอกาสที่จะได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน⁴

1.2) ประชาธิปไตยทางการศึกษาควรมุ่งถึงอิสรภาพเป็นสำคัญ

รากฐานการศึกษาที่รองรับวิถีทางสู่ประชาธิปไตย ควรถือสมมุติฐานการพัฒนาที่มุ่งถึงภาวะอิสรภาพภายในจิตใจเป็นเป้าหมายสำคัญ⁵ ซึ่งการศึกษาแผนใหม่ควรยึดทฤษฎีที่ว่าใครเหมาะทางไหนก็ให้เรียนทางนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วเด็กก็จะสอบไล่ได้มากขึ้น เพราะว่าเด็กได้รับสิ่งที่ตนถนัดทุกคน ได้รับโอกาสที่เหมาะสมเท่าเทียมกัน นับเป็นประชาธิปไตยในทางการศึกษา การฝึกฝนในทางที่ถนัดนี้ จะทำให้เกิดการรวมกำลังใจ“เจโตวิมุต”และการรวมกำลังปัญญา“ปัญญาวิมุต”ทำให้หลุดพ้นจากทุกข์ได้ โดยเกิดเป็นประชาธิปไตยในการที่จะหลุดพ้น⁶ สิ่งเหล่านี้จึงเป็นแนวทางของการศึกษาเพื่อการปลดปล่อย(liberal education) เพื่อให้ นักศึกษาไม่กลายเป็นคนคับแคบยึดติดอยู่กับการศึกษาเฉพาะด้านของตน แต่ให้รู้กว้าง คิดกว้าง มีเหตุผล สามารถพัฒนาบุคลิกภาพ มีอุดมการณ์ที่สะสมและพัฒนาเป็นของตนเองเห็นประโยชน์ของส่วนรวม สังคมและสิ่งแวดล้อมเป็นที่ตั้งมากกว่าประโยชน์ส่วนตน⁷

แต่ในแนวคิดด้านนี้ก็มีแนวคิดของบางท่านมองตรงข้าม เช่น สมชาย เม่นแยม ได้ให้ทัศนะว่าการศึกษาจะต้องสร้างเอกภาพทางการศึกษา คือการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันในการบริหารการศึกษา การสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันหมายถึงการมีแผนปฏิบัติงาน มีนโยบาย มีมาตรการอันหนึ่งอันเดียวกัน⁸

1.3) ประชาธิปไตยทางการศึกษาควรเน้นถึงหลักการทำงานร่วมกันเพื่อสนองตอบต่อชุมชนในสังคม

การจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดีและเหมาะสมแก่สังคมไทยในอนาคต เป็นหน้าที่ของทุกคนเริ่มตั้งแต่ บิดา-มารดา ผู้ปกครอง สื่อมวลชน สถาบันตลอดถึงองค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของเด็กนอกเหนือจากโรงเรียนหรือสถานศึกษา หน้าที่ของสถานศึกษาต้องเปลี่ยนเป็นเพียงตัวประสานสัมพันธ์ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้การเรียนรู้แก่เด็ก

⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “คืนการศึกษาแก่ประชาชน,” มติชน (7 ตุลาคม 2529)

⁵ ระพี สาคริก, “วิถีสู่ประชาธิปไตยภายใต้อิทธิพลลัทธิพุทธกับภาวะล่มสลายของสังคมไทย,” สยามรัฐ (14 สิงหาคม 2535): 11.

⁶ สาโรช บัวศรี, พุทธศาสนากับการศึกษาแผนใหม่, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์โดยองค์การคำของคุรุสภา, 2513), หน้า 23-24.

⁷ ประกอบ คุปรัตน์, “ถ้ารักประชาธิปไตยต้องปฏิรูปการศึกษา,” มติชน (6 ธันวาคม 2534): 1,3

⁸ สมชาย เม่นแยม, “ปฏิรูปการบริหารราชการเพื่อสร้างเอกภาพทางการศึกษา,” มติชน (27 มิถุนายน 2536): 26.

กับการให้ความรู้แก่ชุมชนเพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ พัฒนาสังคมซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อม รัฐจึงควรเสริมสร้างความตระหนักในการรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยเฉพาะการจัดการศึกษาแก่บุตรหลานของตนในท้องถิ่น ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้ภาวะระบบการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นอย่างจริงจัง⁹

ส่วนการปลูกฝังความเข้าใจเรื่องเสรีภาพและความเป็นประชาธิปไตยอย่างที่ต้องการให้กับเยาวชนไทยในโรงเรียน ครู-อาจารย์ จะต้องเน้นการเรียนการสอนเป็นกลุ่ม เพื่อฝึกให้เคยชินกับการใช้สิทธิและการยอมรับสิทธิของคนอื่น เริ่มด้วยแบบฝึกหัดการเก็บข้อมูล การพิจารณาเหตุผล การแยกประเด็น การฝึกหัดพูดเสนอความคิด การอดทนฟัง การใช้มารยาทในการโต้แย้ง การฝึกทักษะ การตัดสินใจเลือกข้อยุติร่วมกันอย่างสันติมิใช่ด้วยกำลัง¹⁰

1.4) ผู้นำทางการเมืองควรส่งเสริมให้เกิดประชาธิปไตยทางการศึกษา

การเรียนการสอนเรื่องความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าจะในระดับใดก็ตามไม่สามารถก่อให้เกิดจิตสำนึกแบบประชาธิปไตยได้เลยถ้าหากไม่มีการปฏิบัติทางสังคม โดยเฉพาะการปฏิบัติการทางด้านการเมือง¹¹ นั่นคือประชาธิปไตยในโรงเรียนจะเกิดขึ้นหรือดำเนินต่อไปได้ก็ต่อเมื่อความคิดนั้นได้ถูกสนับสนุนและกระตุ้นโดยผู้นำทางการเมือง

ดังนั้นรัฐควรกระจายระบบการศึกษา คือใช้วิธีการกระจายอำนาจทั้งภายในและภายนอกโดยยึดการเป็นผู้ให้ กระจายลงมาจากข้างบน สิ่งสำคัญคือ อำนาจในการกำหนดนโยบาย อำนาจในการบริหารบุคลากร และอำนาจในการจัดทรัพยากรให้สามารถมีอิสระ¹²

1.5) ประชาธิปไตยต้องสอนต้องฝึกกันที่ความมีเหตุผล

ความมีเหตุผลเกิดจากการรู้จักสังเกตรู้จักวิเคราะห์ดู ลองดู ทำดู เพื่อหาผลของมัน...คนที่รู้จักวิเคราะห์เหตุ วิเคราะห์ผล คือคนที่มองอะไรออกว่าสิ่งไหนดี สิ่งไหนไม่ดี¹³

ดังนั้นสิ่งที่สำคัญจึงต้องปฏิรูปปรัชญาแนวคิดทางการศึกษาเสียใหม่ ให้เด็กหัดคิด หัดศึกษาด้วยตัวเองให้มากขึ้น ไม่ใช่เป็นการสอนแบบป้อน แบบท่องจำ แบบเน้นการสอบเพื่อ

⁹ ชลลดา จิตติวัฒน์พงศ์, “แนวโน้มการจัดการศึกษาในยุค“ไทยคม”,” วัฏจักร (22 มกราคม 2537): 5

¹⁰ ก่องแก้ว เจริญอักษร, “ความเข้าใจเรื่องเสรีภาพและการสอนเรื่องเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย,” มติชน (10 กันยายน 2535): 9.

¹¹ ปฤษไนย ปราชญ์อรุณ, “ประชาธิปไตยกับจิตสำนึกทางการเมืองของประชาชน,” สยามรัฐ (24 มกราคม 2535): 4.

¹² ทวีพงษ์ ชัยกุล, “การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ,” สยามรัฐ (22 มิถุนายน 2537): 12.

¹³ ไพบูลย์ จันทยศ, “วงจรกิจกรรมเมืองประชาธิปไตยแบบไทย,” สยามรัฐ (13 มีนาคม 2534): 3.

เอาประกาศนียบัตร เอาปริญญา จึงควรรสอนให้เด็กได้พัฒนาศักยภาพด้วยตัวเอง แข่งขันกับตัวเองไปสู่จุดสูงขึ้น หัดทำงานเป็นทีมไม่ใช่สอนให้เด็กแข่งขันแบบตัวใครตัวมัน ซึ่งเป็นการเพาะความเห็นแก่ตัวมาตั้งแต่โรงเรียน¹⁴

1.6) การศึกษาแบบประชาธิปไตยโดยควรเน้นให้เด็กเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ อาจารย์นิพนธ์ ศศิธร ได้กล่าวว่าการจัดการศึกษาเพื่อประชาธิปไตย จะสร้างบรรยากาศประชาธิปไตยในสถาบันการศึกษา โดยถือว่าประชาธิปไตยคือการร่วมกัน การรู้จักอดกลั้นอดทนและความเชื่อมั่นในคนอื่น โดยครูจะต้องจริงใจและเข้าใจนักเรียนและให้นักเรียนไว้วางใจและศรัทธาได้ จุดประสงค์ก็เพื่อ¹⁵

- ให้มีการยอมรับความเป็นผู้นำในระหว่างกันเองจนเป็นนิสัย
- ฝึกให้สามารถทำงานในลักษณะความรับผิดชอบร่วมกันแทนที่จะเป็นต่างคนต่างทำ

- ให้ชินกับการใช้หลักการ
- ให้ชินกับการอภิปราย แข่งขันโดยไม่โกรจและกล้าที่จะแสดงออก

ดังนั้นระบบการศึกษาในปัจจุบันควรเน้นให้เด็กเป็นศูนย์กลาง (the child-centered) ระบบโครงสร้างแบบเปิดหรือยืดหยุ่น (open-structured) คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างตัวบุคคล (individualization) จะต้องไม่กดขี่หรือบังคับผู้เรียน¹⁶ และให้เด็กมีโอกาสได้ถาม ส่วนในเรื่องเกี่ยวกับหัวข้อหรือปัญหา ก็ให้เด็กได้มีโอกาสอภิปรายถึงจุดประสงค์และช่วยกันวางแผนงานและรับผิดชอบในการดำเนินงานนั้น¹⁷

1.7) ประชาธิปไตยควรเน้นถึงเสรีภาพในการเรียนรู้

หน้าที่ของรัฐคือจัดให้มีสถานศึกษาอย่างเพียงพอ การตัดสินใจว่าจะเรียนที่ใดเป็นเรื่องของผู้ปกครองและนักเรียน เพราะตามหลักประชาธิปไตยรัฐบาลต้องให้เสรีภาพแก่ประชาชน การใช้มาตรการบังคับหรือกีดกันเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามหลักประชาธิปไตยและขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญอีกด้วย รัฐธรรมนูญระบุไว้ชัดเจนว่า ประชาชนย่อมได้รับความคุ้มครอง

¹⁴ วิทยา เชียงกุล, "ปัญหาการศึกษาต้องแก้กันทั้งระบบ" วัฏจักร (18 มีนาคม 2537) :9.

¹⁵ นิพนธ์ ศศิธร, การศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศไทย, (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2524), หน้า 37

¹⁶ โจนธาณ โคซอล, ระบบโรงเรียนแบบเสรีที่ล้มเหลวเนื่องจากครูไม่สอน อ้างถึงใน ศิริชัย ชินะดังกูร, แนวความคิดใหม่ทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร, พิมพ์โดยอักษรบัณฑิต), หน้า 59.

¹⁷ การศึกษาในสหรัฐอเมริกา, แปลโดย เฉลา ไชยรัตนะ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2507), หน้า 34-35.

จากกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน การใช้ระบบกีดกันหรือบับบังคับเป็นการเลือกที่รักมักที่ชัง (discrimination) จึงขัดต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน¹⁸

ดังนั้นการศึกษาจึงต้องคำนึงถึงเสรีภาพในการเรียนรู้ของเด็กโดยคำนึงถึงเสรีภาพที่จะเลือกสถานที่เรียน จนถึงเสรีภาพที่จะปฏิเสธการจัดการศึกษาของรัฐ เสรีภาพที่จะเลือกและปฏิเสธจำเป็นที่จะต้องดำเนินควบคู่ไปด้วยกัน¹⁹

1.8) การศึกษาต้องมุ่งถึงความเป็นจริงของชุมชนท้องถิ่น

สถานศึกษาจะจัดการศึกษาให้ยืดหยุ่นและหลากหลายสอดคล้องกับชุมชนท้องถิ่น และอาชีพของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลไม่ได้เลย ถ้าสถานศึกษาไม่เข้าใจชุมชนท้องถิ่นพอ ฉะนั้นสถานศึกษาไม่ควรแยกตัวจากชุมชนท้องถิ่น และรับเอาความรู้จากที่อื่นมาถ่ายทอดกันอยู่แต่ในห้องเรียนเท่านั้น แต่การศึกษาควรศึกษาถึงความเป็นจริงของชุมชนท้องถิ่นให้มาก สิ่งนี้จะทำให้ทั้งครูและนักเรียนได้สัมผัสกับความความเป็นจริงของสังคมไทยรวมทั้งสัมผัสวัฒนธรรมที่งดงามของสังคมไทย²⁰ เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันก็คือ ระบบการศึกษาทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายประชากรจากท้องถิ่นเดิมมากขึ้น ชุมชนท้องถิ่นเดิมสูญเสียพลังงานและศักยภาพในการพัฒนาท้องถิ่นตนเอง ผู้จบการศึกษาแต่ละระดับยังหย่อนความสามารถไม่เพียงพอต่อการประกอบหน้าที่การงานอย่างมีประสิทธิภาพและคุณภาพ²¹

2. ข้อเสนอแนะในงานวิจัย

การศึกษาในส่วนของปรัชญาการศึกษากับประชาธิปไตยโดยกรณีศึกษาเปรียบเทียบระหว่างโรงเรียนหมู่บ้านเด็กกับโรงเรียนถาวรวิทยาที่ผ่านมานั้นข้อเสนอแนะที่สำคัญแบ่งเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1) รัฐควรปลดปล่อยระบบสถาบันการศึกษาไทยให้เกิดแนวทางที่เสรี

เนื่องจากปัจจุบันระบบการศึกษาไทยยังคงอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ โดยที่รัฐเป็นผู้จัดการทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น เป้าหมายการศึกษา, หลักสูตร และรายจ่ายต่างๆ ฯลฯ ทำให้สถาบันการศึกษาไม่มีเสรีภาพที่เป็นของตนเอง โดยเฉพาะกรณีของโรงเรียนถาวรวิทยานั้น แม้ว่าจะเป็นโรงเรียนเอกชน แต่ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างถูกกำหนดโดยรัฐ ปัญหาที่เกิดขึ้นคือสิ่งที่รัฐ

¹⁸ กำธร ทองขุนคำ, “นโยบายการรับนักเรียน ม.1 กระทรวงศึกษาธิการกับการขาดกรรมชนบท,” มติชน (3 มีนาคม 2537)

¹⁹ ครุฑหุ่ย, “พื้นฐานประชาธิปไตยของเด็ก,” สยามรัฐ (2 กรกฎาคม 2535): 12

²⁰ ประเวศ วะสี, “การศึกษาไทยพัฒนาการอย่างก้าวกระโดด” มติชน (26 มกราคม 2536): 9.

²¹ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, ปัญหาสำคัญของชาติทางด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์กับแนวทางวิจัย (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติสาขาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์, 2535), หน้า 23.

มอบให้มันบางอย่างไม่สามารถมาปรับใช้กับชุมชนได้ เช่นหลักสูตรในส่วนของวิชาชีพ ฯลฯ ส่วนโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นแม้ว่าจะมีหลักเกณฑ์เป็นของตนเองในการจัดระบบการศึกษา แต่ส่วนหนึ่งก็ยังขึ้นอยู่กับโครงสร้างการจัดการของรัฐ ดังนั้นการที่ระบบการศึกษาไทยไม่มีแนวทางเดินเป็นของตนเอง จึงทำให้เกิดปัญหาต่างๆภายในสังคม เช่น เด็กไม่สามารถปรับเข้ากับสังคมในชุมชนของตนเองได้ เด็กไม่สามารถเรียนในสิ่งที่ตนเองอยากเรียนได้ ฯลฯ ดังนั้นผลที่เสียจึงเกิดขึ้นกับสังคม เช่น

-ปัญหาทางจิตใจที่เกิดขึ้นกับเด็กจนกระทั่งเด็กหาทางออกไม่ได้ เนื่องจากการศึกษาไม่ได้เป็นไปตามที่เด็กต้องการ

-ปัญหาระบบการศึกษาไม่สอดคล้องกับอาชีพในชุมชนเนื่องจากหลักสูตรเป็นไปตามที่รัฐกำหนด

-ปัญหาของสังคมเมืองหลวงที่ต่างคนต่างอพยพกันเข้ามาเพื่อมาแสวงหาสิ่งที่ต้องการที่ดีกว่าในชนบท เนื่องจากการศึกษาไม่สอดคล้องกับวิชาชีพ ทำให้เกิดคนล้นเมืองและปัญหาต่างๆตามมา

-ปัญหาอาชญากรรมที่เมืองหลวงไม่สามารถรองรับพลเมืองที่เข้ามาได้ทั่วถึง เมื่อเป็นเช่นนี้ ทางแก้ก็คือให้โรงเรียนได้มีเสรีภาพในการจัดการศึกษาด้วยตนเองให้มากขึ้นอย่างน้อยก็เพื่อ

1.) ให้สามารถผลิตคนให้ตอบสนองกับชุมชนในสังคมของตนเอง เป็นการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับอาชีพในชุมชน

2.) เป็นการแก้ปัญหาทางสังคมอีกวิธีการหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาคนล้นเมืองหลวง ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความเครียด เพราะเมื่อใดก็ตามที่โรงเรียนมีเสรีภาพในการจัดการศึกษา เด็กก็ต้องมีเสรีภาพในการเลือกเรียนในสิ่งที่ตนต้องการด้วย นั่นคือจะต้องจัดเสรีภาพให้เท่าเทียมกันทุกฝ่าย

2. รัฐจะต้องแยกให้ไต่ระหว่างมาตรฐานกับเสรีภาพ

ในสังคมปัจจุบันยังมีความสับสนกันอยู่มากของสองขั้วทางความคิด โดยแนวทางหนึ่งนั้นต้องการให้ระบบการศึกษามีมาตรฐานเดียวกันอย่างเช่นในสังคมปัจจุบัน ส่วนอีกแนวทางหนึ่งนั้นต้องการที่จะให้ระบบการศึกษากระจายอย่างเสรีมีลักษณะของความหลากหลาย ซึ่งทั้งสองส่วนนี้ต่างก็มีทั้งข้อดีและข้อเสียพอกๆกัน เช่น

2.1) พวกที่ต้องการให้ระบบการศึกษามีมาตรฐานเดียวกัน

ข้อดี

- ทำให้ง่ายต่อการวัดผลการศึกษา
- มีมาตรฐานทางความคิดที่เหมือนกัน
- ง่ายต่อการจัดระบบหลักสูตร

ข้อเสีย

- ไม่ได้เป็นแนวทางแบบประชาธิปไตยที่เสรี
- เครื่องมือในการศึกษาที่รัฐให้แก่ละชุมชนไม่เกิดความยุติธรรม
- เกิดระบบแข่งขันกันตลอดเวลา เนื่องจากต่างคนก็ต่างที่จะสร้างมาตรฐานของตนเองให้สูงกว่า

ข้อดี2.2) พวกที่ต้องการให้ระบบการศึกษาเปิดแบบเสรีข้อดี

- เกิดแนวทางประชาธิปไตยที่แบบเสรีภาพที่สมบูรณ์แบบ
- ก่อให้เกิดแนวทางที่หลากหลายทางความคิด
- ทำให้การศึกษาสนองต่อชุมชนของตนเองได้ ทำให้ลดปัญหาทางสังคมโดยเฉพาะปัญหาจากเมืองหลวงลงได้

ข้อเสีย

- ไม่มีมาตรฐานในสังคมทำให้ยากต่อการตัดสินระดับความรู้ และการทำงาน
- ยากต่อการจัดระบบหลักสูตรการศึกษา
- ยากต่อการควบคุมเมื่อระบบการศึกษาเกิดเดินทางไปในทางที่ผิด

ดังนั้นสิ่งเหล่านี้จึงเป็นปัญหาที่รัฐจะต้องแยกแยะให้ได้ สำหรับผู้วิจัยนั้นอยากให้เกิดแนวทางของการผสมผสานกัน คือแทนที่ระบบการศึกษาจะเป็นการควบคุมของรัฐโดยเฉพาะก็ให้ประชาชน หรือครอบครัวของเด็กในโรงเรียนหรือในชุมชนสังคมนั้นเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแล โดยรัฐเป็นเพียงผู้ดูแลทางด้านกฎระเบียบไม่ให้เกินเลยขอบเขตที่สังคมกำหนด

3. ปรัชญาการศึกษาควรวางแนวทางให้สัมพันธ์กับสภาพที่สอดคล้องกับความเป็นจริง

ปัญหาที่พบอยู่เสมอคือปรัชญาการศึกษาไม่ได้สอดคล้องกับระบบการศึกษาในโรงเรียน เช่น บางครั้งผู้บริหารมักตั้งปรัชญาไว้สูงเกินกว่าที่เด็กจะก้าวไปถึง ทำให้เกิดการขัดกันระหว่างแนวทางกับวิธีการ เพราะบ่อยครั้งที่ผู้บริหารวางแนวทางไว้ให้ แต่ผู้ปฏิบัติไม่สามารถนำแนวทางนั้นไปปฏิบัติได้ ดังนั้นสิ่งที่ควรจะทำก็คือ

- ประชุมระดมความคิดเห็นร่วมกันก่อนที่จะวางนโยบายและนำไปปฏิบัติเพื่อจะได้มีแนวทางที่หลากหลายและรัดกุม
- ผู้บริหารควรรับฟังความคิดเห็นในทัศนะของครูผู้น้อยเสมอ เพราะเสียงทุกเสียงเป็นสิ่งสำคัญที่ไม่ควรจะมองข้าม
- ปรัชญาที่ทางโรงเรียนตั้งไว้ควรสอดคล้องกับชุมชนสังคมนั้นๆ คือให้เป้าหมายสนองต่อชุมชนของสังคมนั้นได้

4. ปรัชญาควรมีส่วนสร้างในส่วนของการปกครองตนเองของเด็กให้มากขึ้น

ในสังคมแบบประชาธิปไตยนั้นสิ่งที่สำคัญอีกสิ่งหนึ่งก็คือการให้ทุกคนได้มีสิทธิในการปกครองตนเอง เพราะเป็นการทำให้ทุกคนไม่ได้ตกอยู่ภายใต้อาณัติของใครอย่างในสังคมเผด็จการ โดยเฉพาะในโรงเรียนนั้นควรจะต้องปลูกฝังสิ่งเหล่านี้ให้ชัดเจนแก่การให้เด็กได้ตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นบังคับตนเองนั้น ดร.ก้อ สวัสดิพานิชย์ กล่าวว่า “มิใช่ว่าอยู่เฉยๆก็จะมอบอำนาจในการออกกฎข้อบังคับของชั้นให้นักเรียนโดยสิ้นเชิง ถ้าครูคนใดทำเช่นนั้น ความยุ่งยากย่อมจะเกิดขึ้นในชั้นของตนอย่างไม่มีปัญหา เพราะเด็กย่อมนึกไม่ออกว่าควรจะต้องทำอะไร และตั้งอย่างไร เด็กไม่ว่าจะโตจะเล็กแค่ไหนย่อมต้องการแนะนำจากครูมากกว่านั้น”²²

แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียนปัจจุบันนั้นไม่ใช่เกิดจากการที่เด็กไม่ได้มีการปกครองตนเองเลยไม่ เพราะโรงเรียนส่วนใหญ่ก็เน้นให้เด็กได้มีการปกครองตนเองนั่นคือการปกครองในรูปแบบของ “สภานักเรียน” แต่การปกครองตนเองในรูปแบบนี้ยังสะท้อนแนวทางออกมาไม่เต็มรูปแบบของสังคมแบบประชาธิปไตย เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ

-สภาไม่ได้สะท้อนความคิดของนักเรียนอย่างแท้จริง เพราะครูยังมีอำนาจหลงเหลืออยู่มาก

-สภาเป็นการเข้ามีส่วนร่วมของนักเรียนเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น แต่เด็กที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับสภาก็จะไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม

-สภานักเรียนมักเกิดขึ้นกับเด็กคุณวุฒิสุงสุด คือชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เท่านั้น ดังนั้นเด็กที่มีวุฒิต่ำกว่าจึงไม่ได้มีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง

ปัญหาต่างๆเหล่านี้จึงเป็นปัญหาต่อแนวทางประชาธิปไตย เพราะการปกครองตนเองไม่ได้สะท้อนความคิดของเด็กอย่างเต็มที่ ดังนั้นแนวทางที่ควรจะมีก็คือ

1. ครูควรลดอำนาจของตนเองลง โดยให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ และความคิดเห็นของเด็กๆจะต้องถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและไม่ควรมองข้าม

2. การปกครองตนเองควรมีความเท่าเทียมกันในทุกระดับชั้น ไม่ใช่ดูที่วุฒิวุฒินี้ใครสูงกว่าก็ให้มีโอกาสได้ปกครองตนเองสูง แต่ควรให้มีสิทธิอย่างเท่าเทียมกัน

5. หลักสูตรการศึกษาควรตอบสนองให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของสภาพแวดล้อมของแต่ละโรงเรียน

หลักสูตรของโรงเรียนที่ผ่านมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันก็คือหลักสูตรที่ถูกกำหนดจากรัฐโดยมีมาตรฐานที่เหมือนกันทุกโรงเรียน แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ

²² ก้อ สวัสดิพานิชย์, จุลสารวิชาการศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมวิชาสามัญศึกษา, 2503, หน้า 105

-หลักสูตรไม่ได้สนองตอบต่อชุมชน มีหลายวิชาที่พบว่าไม่สามารถปรับใช้ได้กับชุมชนในสังคมนั้นๆ เช่นหลักสูตรของวิชาชีพ เพราะวิชาชีพบางอย่างในชุมชนไม่มี

-โรงเรียนไม่มีเครื่องมือที่เพียงพอในการสนองตอบต่อการเรียนรู้ได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน และเครื่องมือเหล่านั้นไม่สามารถสนองตอบต่อสภาพแวดล้อมในชุมชนได้

ดังนั้นสิ่งที่รัฐควรจะทำก็คือรัฐควรที่จะกำหนดเฉพาะโครงสร้างของหลักสูตรเท่านั้น เช่นควรจะให้มีความยืดหยุ่น 4-5 ส่วนในรายละเอียดของเนื้อหาในหลักสูตรจะเป็นเรื่องของแต่ละโรงเรียนในการกำหนดกันเอาเอง ส่วนแนวทางอีกทางหนึ่งก็คือให้มีการประสานงานกันระหว่างโรงเรียนกับแรงงานในชุมชนเพื่อให้หลักสูตรที่ออกมาสามารถสนองตอบต่อแรงงานในชุมชนได้ ทำให้ลดปัญหาเกี่ยวกับสังคมส่วนรวมได้อีกแนวทางหนึ่ง

6. ศาสนาศีลธรรม, ระเบียบวินัยและการลงโทษยังเป็นสิ่งที่จำเป็นในสังคมปัจจุบัน

ในโรงเรียนปัจจุบันศาสนาและศีลธรรมได้ลดบทบาทลงไปมากกว่าในอดีต โดยเฉพาะหลังจากระบบการศึกษาได้ปรับเปลี่ยนจากวัดมาเป็นภายใต้การดูแลของรัฐ คำสอนจากพระสงฆ์กลายเป็นคำสอนของฆราวาสในนามของคำว่า “ครู” แม้ว่าในโรงเรียนสมัยใหม่รัฐจะให้วิชาทางจริยศาสตร์เป็นสาขาหนึ่งขององค์ความรู้ก็ตาม แต่ปัญหาของหลักสูตรในปัจจุบันก็คือเนื้อหาของวิชานี้ได้ลดน้อยลงไปเพราะเนื้อหาต้องไปอิงกับวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ซึ่งเป็นวิชาที่รวมเนื้อหาของวิชาต่างๆไว้มากมาย ระดับความเข้มข้นจึงลดลงไป ดังนั้นแนวทางที่ควรแก้ไขก็คือ

-การเปลี่ยนหลักสูตรของวิชานี้ให้เป็นวิชาเฉพาะเหมือนวิชาในอดีต เพราะถือว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการขัดเกลาจิตใจเด็ก

-ควรควรเปลี่ยนทัศนคติจากการดูที่ความเก่งของลูกศิษย์มาเป็นการดูที่ความดีของลูกศิษย์ โดยการแทรกเสริมธรรมตลอดการศึกษา

-ความรู้ทางทฤษฎีอย่างเดียวไม่อาจทำให้เด็กได้เข้าถึงคำสอนได้อย่างแจ่มแจ้ง ดังนั้นครูจึงควรให้เด็กได้เข้าไปปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงจริยธรรมด้วย เช่นการฝึกสมาธิ การฟังธรรม การเรียนรู้วัฒนธรรมที่ดั้งเดิม เป็นต้น

ส่วนในเรื่องระเบียบวินัยและการลงโทษนั้น สำหรับผู้วิจัยยังมีความเห็นว่ายังเป็นสิ่งที่จำเป็นในการขัดเกลาจิตใจเด็ก ในส่วนนี้ผู้วิจัยหมายถึงเด็กที่มีภาวะปรกติ ไม่ใช่เด็กที่มีปัญหาทางจิตใจ เพราะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพบว่าไม่เรียกว่ายังเป็นสิ่งที่สำคัญในการสร้างให้เด็กดีได้ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับครูส่วนใหญ่ในปัจจุบันก็คือความไม่เข้าใจระหว่างผู้ปกครองเด็กกับการลงโทษของครู ดังนั้นทางโรงเรียนกับผู้ปกครองจึงควรจะทำความเข้าใจกันให้ชัดเจนถึงวิธีการต่างๆ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในภายหลัง

7. ระดับการเรียนรู้ทางการเมืองในโรงเรียนควรเน้นให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

ดังที่ได้กล่าวมาข้างแล้วว่าปัญหาของหลักสูตรโดยเฉพาะวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต คือ เป็นวิชาที่มีขอบข่ายกว้างมากจนเกินไป เช่น วิชาภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ ศาสนาศิลปกรรม, วิทยาศาสตร์ ฯลฯ จนเนื้อหาของแต่ละวิชาน้อยลง โดยเฉพาะเนื้อหาของวิชาที่เกี่ยวกับความรู้ทางการเมือง ดังนั้นวิธีแก้ไขก็คือ

-การเพิ่มวิชาความรู้ทางด้านนี้ให้มากขึ้น เพื่อให้เด็กได้รู้และตระหนักถึงระบบการเมือง

-การนำตัวอย่างของระบบการเมืองที่ดีและสมบูรณ์แบบของต่างประเทศเพื่อมาเปรียบเทียบกับระบบการเมืองไทย เพราะเมื่อใดก็ตามที่การเรียนการสอนเน้นแต่ภายในประเทศ ความรู้ก็จะแคบลงและที่สำคัญก็คือ ถ้าแนวทางภายในประเทศไม่เอื้ออำนวยต่อการเป็นตัวอย่างที่ดี ก็อาจจะทำให้การรับรู้ของเด็กเกิดความเป็นปฏิบัติและเกลียดกับสิ่งที่ได้พบเห็น

-ครูไม่ควรนำเอาทัศนคติหรือความเห็นส่วนตัวไปใส่ให้กับเด็ก เช่นครูเกลียดพรรคของนาย ก ก็พยายามสอนไม่ให้เด็กชอบพรรคนี้ไปด้วย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ย่อมเกิดปัญหาทำให้เด็กเกิดทัศนคติที่ต่อต้านในที่สุด

8. ผู้บริหารของโรงเรียนกับครูผู้สอนจะต้องปรับระดับความคิดให้ตรงกัน

ปัญหาที่พบเห็นอยู่เสมอของระบบรัฐไทยก็คือ แนวความคิดของผู้อาวุโสย่อมจะถูกต้องเสมอ และการไม่ยอมรับแนวความคิดอื่น ๆ ที่คิดว่าด้อยกว่า ซึ่งทำให้เกิดปัญหาคือเกิดระบบความคิดเดียวที่ไม่หลากหลาย ทำให้บางครั้งเกิดการขัดแย้งทางความคิดขึ้น ดังนั้นแนวทางแก้ไขก็คือ

-การเปิดกว้างทางความคิดของผู้บริหารของโรงเรียน และรับฟังความคิดเห็นของเสียงข้างมาก

อนึ่ง.ข้อสรุปและข้อเสนอแนะต่าง ๆ เหล่านี้ จึงเป็นเพียงแค่การแสดงความคิดเห็นเท่านั้น ซึ่งอาจจะมีข้อจำกัด เพราะครูย่อมจะรู้ถึงปัญหาต่าง ๆ ได้ดีกว่าผู้วิจัยอย่างแน่นอน แต่ปัญหาบางอย่างก็ทำได้ยากในการที่จะปฏิบัติเข้าไปสู่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ทั้งหมดจึงยังเป็นข้อจำกัดของระบบการศึกษาไทยในปัจจุบัน.

ความรู้เป็นเพื่อนได้	ในยาม เปลี่ยวนา
เป็นเครื่องอารมณ์ครว	พูดได้
เป็นแรงเมื่อคิดความ	ควรตัด สินแสบ
เป็นทรัพย์ทุกเพลไฟล์	พรั่งราย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
วชิรญาณภิกขุ(พระกรวิพนธ์)